

LUBLIN

20
LAT

kultura i społeczeństwo

nr 1-2 (117-118) Rok XX
styczeń-kwiecień 2023

LUBLIN
KULTURA I SPOŁECZEŃSTWO
Dwumiesięcznik
Środowisk Twórczych

Wydawca:
Lubelski Oddział
Stowarzyszenia Pisarzy Polskich
20-112 Lublin, Złota 3
FUNDACJA Willa Polonia
20-089 Lublin, Probstwo 26

Redakcja:
Zbigniew Włodzimierz
Fronczek
(redaktor naczelny)
Jan Kondrak
Bernard Nowak
Wojciech Pestka
Henryk Radej
Stanisław Żurek
Stanisław Jan Królik
(sekretarz redakcji)
Krzysztof Wasilczyk
(fotoreporter)
Jadwiga Król
(korekta)
Michał P. Wójcik
(redakcja techniczna)

Adres redakcji:
20-882 Lublin,
Organowa 1 m. 63
tel. +48 (81) 741-63-57
tel. kom. 607-222-193
e-mail: froncze@wp.pl

Skład, druk, oprawa:
Wydawnictwo Muzyczne
Polihymnia Sp. z o.o.
20-832 Lublin, Deszczowa 19
tel./fax +48 (81) 746-97-17

WWW.LUBLIN-CZASOPISMO.PL

Redakcja nie odpowiada za treść ogłoszeń
i reklam. Nie odsyłamy nie zamówionych
materiałów. Zastrzegamy sobie prawo do
redagowania i skrótów nadesłanych tekstów.

Na okładce I:
DOMINIKA WILK, *Lublin*,
Brama Krakowska, serigrafia

 Ministerstwo Kultury
i Dziedzictwa Narodowego

Lubelskie
Smakuj życie!

Lublin
MIASTO INSPIRACJI

W numerze:

Panie czasu i stworzenia – Wojciech Pestka	4
Drodzy Czytelnicy – redaktor	7
Wiersze – Wojciech Pestka	8
Jaskrawość bez końca – Jadwiga Mizińska	11
Sumienie narodu (410 rocznica zgonu Piotra Skargi) – Stefan Kruk	15
Wyjście z Unii czy jej upadek – Zygmunt Zieliński	18
Wiersze – Krzysztof Sawicki	20
Kazimierz Dziewiałtowski – syberyjskie losy polskiego szlachcica w XVII stuleciu – Wojciech Czarniawski, Aleksandr Konnykh	22
Zasadzka pod Żyrzynem – udany manewr majora Heydenreicha – Bartosz Staręgowski	32
Kądziel i wrzeciono – Kazimierz Parfianowicz	36
Czemierniki – zapomniana stołeczność – Jan Sęk	38
Wyroki i fundacje z Czemiernik – Zbigniew Włodzimierski	41
Na katyńskich pomnikach i w pamięci – Halina Ewa Olszewska	43
Guziki – Zbigniew Herbert	46
Groby Katynia – Stanisław Żurek	46
Bez kaplicy – Jan Twardowski	46
Matka Boska Katyńska – Kazimiera Iłakowiczówna	47
W odkrytej ziemi, lecieli z Warszawy – Halina Ewa Olszewska	47
Polskie serce – Jan Orłowski	47
Lubelski „Rok Wincentego Pola” – Wiktor Kowalczyk	48
Kraszewscy na Podlasiu – Alicja Pihan-Kijasowa	53
Witajcie w mojej bajce. Dominika Wilk – serigrafia – (red.)	56
Lubelska sztuka eksperymentalna i performatywna – Małgorzata Wielgosz	67
Wściekli sześćdziesięcioletni (odc. siódmy) – Jerzy Jacek Bojarski	71
Ze sztambucha Alicji z Wileńszczyzny – Czesław Michałowski	87
Loty i przeloty – Jadwiga Mizińska	89
Wspomnienia z wycieczki na Wileńszczyznę – Stanisław Turski	91
Rok 1977. Ummanz/Hugen Niemiecka Republika Demokratyczna – Czesław Michałowski	99
Patron Lublina – Michał Antoni Frankowski	102
Zbigniew Andrzej Judycki (1948–2023) – ks. Edward Walewander	103
Agonia diecezji Łuckiej – ks. Edward Walewander	105
Mała ojczyzna w pięknym obrazie – ks. Zygmunt Zieliński	106
Serdeczna niewola – Jadwiga Mizińska	108
Nasz teatr – ks. Edward Walewander	109
Nałęczów. Jastrzębi szlak – Kyrzej	111
Dąbrowica. Wyjęte z „Echa” – Jadwiga Słonimska	115
Opowieść o cygańskiej koronie – Zbigniew Włodzimierz Fronczek	116
Flet i makaron (przysłowia lubelskie) – Zbigniew Włodzimierski	118

Projekt dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących
z Funduszu Promocji Kultury – państwowego funduszu celowego,
jak również ze środków finansowych Miasta Lublin i Województwa Lubelskiego

WIKTOR
KOWALCZYK

LUBELSKI „ROK WINCENTEGO POLA”

M. Fajans, *Wincenty Pol*, litografia barwna, przed 1862 r.

CHOĆ LISTA PATRONÓW 2022 ROKU, ustanowionych przez najpoważniejsze gremia w kraju, była długa, nie mogła przecież uwzględnić wszystkich rocznic. Stąd, prócz celebracji ku czci postaci wymienionych w parlamentarnych uchwałach, w różnych miejscach i o różnym czasie pojawiały się obchody i wspomnienia, dotyczące pozostałych.

Lubelski „Rok Wincentego Pola” został ogłoszony samowolą. W proklamacji z 15 marca 2022 roku, sygnowanej przez dra Tadeusza Piersiaka (pomysłodawcę) i piszącego te słowa (współautora), można przeczytać: przed 215 laty urodził się w Lublinie, a 150 lat temu zmarł w Krakowie żołnierz, poeta, krajoznawca, geograf i etnograf, człowiek kochający „ziemię naszą”, jej krainy i jej historię – WINCENTY POL. Powodowani serdecznym obowiązkiem pamięci o nim pragniemy czas od kwietnia (* 20 IV 1807) do grudnia († 2 XII 1872) poświęcić naszemu Krajowi w formie lokalnego lubelskiego Roku

Wincentego Pola. To inicjatywa społeczna, do której włączają się lubelskie instytucje i organizacje. Będzie to także nasz lubelski wkład w ogłoszony przez Sejm RP Rok Romantyzmu.

O naszej inicjatywie postanowiliśmy poinformować Komisję Kultury i Ochrony Zabytków Rady Miasta Lublina, brak reakcji uznając za życzliwą, acz milczącą aprobatę.

Przedsięwzięcie miało charakter otwarty. Zechcieli się weń włączyć liczni i zacy partnerzy: Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II (w szczególności Kolegium Filologii Polskiej, Edytorstwa i Humanistyki Cyfrowej), Muzeum Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Muzeum Narodowe w Lublinie z oddziałami: Muzeum Literackim, wraz z Filią Muzeum Dworek Wincentego Pola, oraz Muzeum Ziemi Wschodnich Dawnej Rzeczypospolitej, Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. Hieronima Łopacińskiego w Lublinie, Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. Komisji Edukacji Narodowej w Lublinie, Miejska Biblioteka Publiczna im. Hieronima Łopacińskiego w Lublinie (Filia nr 13), Młodzieżowy Dom Kultury „Pod Akacją” w Lublinie, Klub Osiedlowy „Odeon” Pracowniczej Spółdzielni Mieszkaniowej „Kolejarz” w Lublinie, jak również lubelskie oddziały: Polskiego Towarzystwa Geograficznego, Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego, Stowarzyszenia Miłośników Dawnej Broni i Barwy oraz Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza; Roztoczańska Konna Straż Ochrony Przyrody im. 25. Pułku Ułanów Wielkopolskich, Amatorski Teatr Towarzyski działający przy Stowarzyszeniu Kulturalno-Oświatowym „Węglin Północny” w Lublinie, a także redakcje „Spotkań z Zabytkami” i „Kuriera Lubelskiego” oraz Radio Lublin i TVP Lublin.

Spektrum propozycji programowych było szerokie: od zabaw edukacyjnych z dziećmi, przez widowiska słowno-muzyczne, wystawy, odczyty i publikacje, po konferencje naukowe.

Szczęśliwym zbiegiem okoliczności, niejako na inaugurację obchodów, nakładem Muzeum Narodowego w Lublinie ukazał się (w ramach całej serii) przewodnik

Dworek Wincentego Pola w Lublinie – muzeum poety-geografa, fot. Wiktor Kowalczyk

po Dworku Wincentego Pola. Wobec spowodowanej remontem niedostępności obiektu, książka mogła stanowić jego namiastkę. Była też upominkiem dla osób angażujących się po stronie pamięci o autorze *Mohorta*.

Z początkiem lutego na łamach pierwszego z tegorocznych numerów „Spotkań z Zabytkami” ukazał się również artykuł poświęcony lubelskiemu muzeum Wincentego Pola.

Podczas zimowych ferii szkolnych w Klubie Osiedlowym „Odeon” na Kalinowszczyźnie zorganizowano zajęcia dla dzieci zatytułowane *Zgadywanki, skojarzonka, wymyśladełka*. Zimowy przekładaniec muzealny z Wincentym Polem w tle.

Wiosną, niezależnie od naszej inicjatywy, Fundacja Działań Edukacyjnych KReAdukacja, przy wsparciu finansowym Miasta Lublina, ogłosiła kolejną edycję konkursu inicjatyw mieszkańców „Mój Lublin”. W tym roku jego celem było uczczenie pamięci Wincentego Pola – wieszca i uczonego.

Starając się zwiększyć zasięg propagacji Polowskich fal, przeprowadziliśmy dwie akcje mailingowe. Przed kwietniowymi urodzinami wysłaliśmy listy elektroniczne do 15 instytucji, firm i organizacji mających dziś siedziby w pobliżu kamienicy, w której przyszedł na świat Wincenty Pol, uświadamiając, iż są jego „sąsiadami z przyszłości”. Efektem był konkurs plastyczny oraz pokonkursowa wystawa prac dzieci i młodzieży, zorganizowane jesienią przez Młodzieżowy Dom Kultury „Pod Akacją” w Lublinie.

Akcję drugą, jaka nastąpiła przed rocznicą grudniową, zaadresowano do czterdziestu miejsc w kraju, z którymi bądź za życia był związany Wincenty Pol, bądź też które dziś są depozytariuszami jego spuścizny, miejscami pamięci o nim albo kontynuatorami jego dzieła. W wysłanym liście pozwoliliśmy sobie przypomnieć o tegorocznych rocznicach i zachęcić do ich zaznaczenia w stosownej formie.

W przededniu urodzin wieszca autor niniejszego artykułu postanowił odwiedzić kamienicę przy ul. Grodzkiej 7, w której przyszedł na świat. Na pierwszym piętrze, gdzie znajdowało się mieszkanie jego rodziców, dziś mieszczą się Warsztaty Kultury, a w salonie państwa Polów ma gabinet dyrektor tej instytucji.

20 i 21 kwietnia gościliśmy (on-line) na Uniwersytecie Wrocławskim, gdzie odbywała się konferencja pod hasłem „«Byłem tu i tam» (Wincenty Pol) – Romantyzm rozdwojony? Pytanie nierozstrzygnięte”. Podczas sesji noszącej tytuł „Urodziny Wincentego Pola”, wśród wielu referatów poświęconych jego twórczości, znalazł się i nasz, zatytułowany *Rzut oka na życie i twórczość Wincentego Pola ze stanowiska muzealnictwa biograficznego*.

Niespełna półtora miesiąca później w Muzeum Narodowym w Lublinie miała miejsce konferencja pod hasłem „Reprezentacje przeszłości”, w trakcie której zaprezentowane zostało m.in. wystąpienie nt. *Dworek Wincentego Pola – reprezentacje przeszłości w przestrzeni symulakrum*.

Koncert pieśni z okresu powstania listopadowego w wykonaniu artystów lubelskich scen muzycznych – Muzeum Ziemi Wschodnich Dawnej Rzeczypospolitej, 29.11.2022, fot. Wiktor Kowalczyk

Zaś pod koniec czerwca w lubelskim klasztorze oo. Dominikanów dr Tadeusz Piersiak wygłosił odczyt pt. *Ukraina Wincentego Pola*.

Zorganizowano także dwie ekspozycje. W maju, w Muzeum UMCS otwarta została wystawa „Ilustratorzy dzieł romantyków. Od Adama Mickiewicza do Wincentego Pola”, a jej wernisaż uświetnił wieczór poezji Wincentego Pola w wykonaniu Amatorskiego Teatru Towarzyskiego.

Druga prezentacja, która odbyła się w Filii nr 13 Miejskiej Biblioteki Publicznej w Lublinie, to wystawa fotograficzna pt. „Nasze Pol-owanie”, na której pokazano zdjęcia Dworku Wincentego Pola, jego otoczenia i wnętrz oraz odbywających się w nich wystaw i wydarzeń kulturalnych.

Dwa kolejne punkty obchodów miały miejsce w bezpośrednim sąsiedztwie Dworku. Pod koniec sierpnia w przydworkowym ogrodzie pracownicy Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej, włączając się w akcję „Narodowego Czytania”, dokonali nagrania fragmentów *Ballad i romansów* Adama Mickiewicza.

Natomiast na początku października, z okazji „Dnia Drzewa”, nadaliśmy imię żony Wincentego Pola – Kornelia posadzonej kilka lat temu lipie (o czym więcej na łamach „Lublina” w tekście *Chrzcziny Kornelii* – nr 6(116)/2022 s. 38

Tydzień później grupa przewodników turystycznych zorganizowała spacer po lubelskim Starym Mieście

śladoi upamiętnień Wincentego Pola oraz nawiązań do jego biografii i twórczości. Poprzedził on jubileuszową sesję z okazji 70-lecia Koła Przewodników Miejskich i Terenowych im. Mikołaja Stanisława Pajdowskiego PTTK w Lublinie, odbywającą się pod hasłem „Prekursorzy krajoznawstwa lubelskiego. Historia przewodnictwa PTTK w Lublinie i regionie w latach 1952–2022”. Jednym z „gości honorowych” był na niej również Wincenty Pol, a w programie znalazły się m.in.: odczyt zatytułowany *Wincenty Pol jako krajoznawca* oraz spektakl pt. *Pieśni Wincentego Pola*, przygotowany przez Amatorski Teatr Towarzyski oraz uczniów z Prywatnej Szkoły Podstawowej im. Królowej Jadwigi w Lublinie.

23 października, dzięki staraniom Fundacji EduArtte i wsparciu Województwa Lubelskiego, autor *Pieśni o ziemi naszej* wraz z młodym Fryderykiem Chopinem mogli zawitać w Poturzynie, u Tytusa Wojciechowskiego. Za sprawą artystów lubelskich scen muzycznych oraz grona muzycznej młodzieży, odbyło się widowisko poetycko-muzyczne *Lubelskie szlaki romantyków polskich*, które uświetniło otwarcie Centrum Promocji Wsi Poturzyn (o czym też już pisaliśmy na łamach „Lublina” w tekście *A czy znasz ty, bracie młody...? Lubelskie szlaki romantyków polskich* – nr 5(115)/2022 s. 45

Pod koniec listopada Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Lublinie przygotowała okolicznościową prezentację Polianów ze swych zbiorów.

Własny wkład w upamiętnienie swego patrona wniosła również Akademia Nauk Stosowanych Wincentego Pola w Lublinie.

W dniu 182. rocznicy wybuchu powstania listopadowego, w Muzeum Ziemi Wschodnich Dawnej Rzeczypospolitej miał miejsce koncert pieśni z tamtego okresu. Usłyszeliśmy Mariolę Zagojską (sopran), Fryderyka Pieńkosia (tenor), Patrycjusza Sokołowskiego (bas) i Andrzeja Kozdrowieckiego (fortepian), a w ich wykonaniu m.in.: *Polak nie sługa*, *Bywaj dziewczę zdrowe*, *Grzmią pod Stoczkim armaty*, *W krwawym polu srebrne ptaszę*, *Marsz obozowy*, *Leci liście z drzewa* i *Warszawiankę*. Po koncercie nastąpił odczyt Zdzisława Czyżewskiego ze Stowarzyszenia Miłośników Dawnej Broni i Barwy pt. *Wincenty Pol jako uczestnik wojny polsko-rosyjskiej 1831 roku na Litwie*.

Kulminacyjnym punktem lubelskich obchodów było wydarzenie zorganizowane 2 grudnia na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim – „Wincenty Pol in memoriam”. Tego dnia, prócz przypadającej 150. rocznicy śmierci autora *Obrazów z życia i z podróży*, miało 50 lat od otwarcia Dworku Wincentego Pola dla publiczności. Akcja rozgrywała się kolejno w trzech przestrzeniach uniwersyteckiego kampusu o różnym charakterze.

Rozpoczęto Mszą św. w Kościele Akademickim w intencji śp. Wincentego Ferreriusza Pola oraz zmarłych i żyjących, byłych i obecnych pracowników i przyjaciół Dworku Wincentego Pola.

Następnie w Czytelni Biblioteki Filologii Polskiej miała miejsce konferencja pod hasłem „Galicja – ojczyzna i świat Wincentego Pola. Polski Piemont i polska Galileja – pamiętanie i zapominanie”. Referaty wygłosili: dr Joanna Wiśniewska – *Gloria virtuti resonat. Wincentego Pola żywot parenetyczny*, prof. Władysława Bryła – *O kryteriach tożsamości narodowej Polaków w twórczości Wincentego Pola*, Dorota Seweryn-Puchalska – *Kulisiewicz – Szlembark* – „świat w miniaturze”, prof. Władysław

Sarkofag Wincentego Pola w Krypcie Zasłużonych pod kościołem oo. Paulinów na krakowskiej Skatce, fot. Wiktor Kowalczyk

Makarski – *O Galicji onomastycznie*, prof. Anna Czapla – *Obraz dawnego powiatu husiatyńskiego nazwami pisarzy* oraz dr Tadeusz Piersiak – *Tryptyk galicyjski* (Janusz Szuber, Monika Sznajderman, Radek Rak).

Na koniec, w Sali Teatralnej Centrum Transferu Wiedzy odbyło się widowisko poetycko-muzyczne pod tytułem „Pieśni z ziemi naszej” w wykonaniu Teatru ITP pod kierunkiem ks. dr. Mariusza Lacha oraz: Marioli Zagojskiej (sopran), Fryderyka Pieńkosia (tenor), Patrycjusza Sokołowskiego (bas), Magdaleny Maciąg (skrzypce) i Alesii Aleksandrowicz (fortepian). W programie znalazły się wiersze Wincentego Pola oraz pieśni, arie i utwory kameralne Fryderyka Chopina, Stanisława Moniuszki, Franza Schuberta, Józefa Sierosławskiego i Henryka

Występ uczniów z Prywatnej Szkoły im. Królowej Jadwigi w Lublinie w spektaklu „Pieśni Wincentego Pola”, Trybunał Koronny, 16.10.2022, fot. W. Kowalczyk

Prof. Władysław Makarski wygłasza referat O Galicji onomastycznie podczas konferencji „Galicja – ojczyzna i świat Wincentego Pola. Polski Piemont i polska Galileja – pamiętanie i zapomnianie” – Katolicki Uniwersytet Lubelski, 02.12.2022, fot. Wiktor Kowalczyk

Wieniawskiego do słów Jana Chęcińskiego, Adama Mickiewicza, Ludwika Osińskiego, Wincentego Pola, Władysława Syrokomli i Stefana Witwickiego.

Współautorami programu, wraz z gronem uczonych i artystów, byli: Kolegium Filologii Polskiej, Edytorstwa i Humanistyki Cyfrowej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, Muzeum Dworek Wincentego Pola, Filia Muzeum Literackiego, Oddziału Muzeum Narodowego w Lublinie, a także Oddział Lubelski Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza.

Wreszcie 8 grudnia, na spotkaniu lubelskiego oddziału Polskiego Towarzystwa Geograficznego ogłoszono odczyt nt. *Rzut oka na twórczość Wincentego Pola jako geografa*.

Zapowiedzi poszczególnych wydarzeń pojawiały się na antenie Radia Lublin. W przeddzień grudniowej rocznicy o Wincentym Polu i jego muzeum rozmawiano w porannym programie „Między Wisłą a Bugiem” w TVP Lublin. Odnosimy także okolicznościowy artykuł Anny Chlebus zatytułowany *Wincentego Pola nosiło po całej Europie*. Wyrzucili go z jego własnej katedry, a jego wiersze komentował Mickiewicz, jaki 2 grudnia ukazał się na łamach „Kurier Lubelski”. Natomiast 14 grudnia biografia i twórczość Wincentego Pola były tematem rozmowy w internetowym programie telewizyjnym Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej „Poranek u Hieronima”. O większości wyżej wymienionych wydarzeń informowaliśmy także na profilu facebookowym Dworku Wincentego Pola.

Niefortunnie się stało, że jedyne w kraju muzeum poświęcone Wincentemu Polowi (nie licząc dwóch izb pamięci) przez cały rok jubileuszowy było nieczynne. Cieszyło nas jednak, że dzięki dotacji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego mógł rozpocząć się jego remont, co pozwala mieć nadzieję na przywrócenie obiektowi i jego otoczeniu należytego stanu. Potraktowaliśmy to jako jeszcze jeden ukłon w stronę Poety-Geografa.

Gwoli uczciwości dodajmy, że lubelskie obchody Polowskie nie były odosobnione. Wieloma inicjatywami mogą pochwalić się zwłaszcza Podkarpacie i Małopolska – tereny, które w sposób szczególny zapisały się w biografii Wincentego Pola.

Za symboliczne zwieńczenie i przypieczętowanie wszelkich działań pozwalamy sobie potraktować uchwałę Sejmu RP z 15 grudnia br. w sprawie upamiętnienia Wincentego Pola w 150. rocznicę jego śmierci.

Wszystkim, którzy zechcieli wraz z nami czy niezależnie od nas i na różne sposoby wyrazić wdzięczną pamięć o Wincentym Polu, serdecznie dziękujemy.

WIKTOR KOWALCZYK

Pracownicy Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Lublinie nagrywają *Ballady i romanse*, ogród przy Dworku Wincentego Pola, 24.08.2022, fot. W. Kowalczyk